

İqtisadiyyat

SUMQAYITIN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFININ DÜNYA SƏVIYYƏSİNƏ QALDIRILMASINDA İLHAM ƏLİYEV MODELİ

ŞƏFA ƏLİYEV
İqtisad elmləri doktoru,
Sumqayıt Dövlət Universitetinin
“Dünya iqtisadiyyatı və marketing”
kafedrasının professoru
Azərbaycan
E-mail: shafaaliyev@gmail.com

Sumqayıt şəhəri bu il özünün 70 yaşını qeyd edir. Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin 2019-cu il 14 fevral tarixli Sərəncamı ilə Sumqayıt şəhərinin 70 illik yubileyinin təntənəli şəraitdə qeyd edilməsi nəzərdə tutulmuşdur [1]. Sumqayıt şəhəri özünəməxsus iqtisadi-tarixi inkişaf yolu keçmiş, boş düzənlikdən müasir infraqstruktura malik iri sənaye şəhərinə çevrilə bilmişdir [2].

2003-cü ilin sonlarından başlayaraq, Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişaf proseslərində yeni bir mərhələ - müasir inkişaf mərhələsi başlanmışdır. Həmin dövrdə Ulu Öndərin tapşırıq və tövsiyələrinə uyğun olaraq artıq Sumqayıtda yığılıb qalmış problemlərin həlli istiqamətində işlər başlamışdır. 2004-cü ilin əvvəllərindən isə bu məsələlərin daha planlı və sistemli şəkildə həyata keçirilməsi intensivləşdirildi. Xüsusilə, ölkə Prezidenti İlham Əliyevin tapşırıq və qərarlarına uyğun olaraq, Sumqayıt şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi, şəhərin sənaye potensialından səmərəli istifadə olunması, şəhərin enerji təchizadının yaxşılaşdırılması tədbirlərinin görülməsinə ciddi önəm verilmişdir. Ölkə Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nda (2004-2008-ci illər) nəzərdə tutulmuş tədbirlər sırasında Sumqayıt şəhəri ilə bağlı bir sıra mühüm tədbirlər yer almışdır və onların reallaşdırılması şəhərin sosial-iqtisadi inkişafına əsaslı təkan vermişdir [3]. Bu proqramın icrası proseslərində Sumqayıtda sənaye potensialının bərpası və gücləndirilməsi məqsədilə, həmçinin metallurqiya sənayesinin inkişafının təmin edilməsi üçün bir sıra işlər görülmüşdür. Sumqayıtda 525 MVt gücünə malik müasir elektrik stansiyası inşa olunmuş və

istismara verilmişdir. Qeyd edək ki, “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər)” icrası çərçivəsində ölkə Prezidenti İlham Əliyev Sumqayıta 5 dəfə səfər etmişdir. Son 10 il ərzində Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişaf proseslərində, onun sənaye potensialının yenilənməsində və güclənməsində əlamətdar hadisələrdən biri də - Sumqayıt Texnologiyalar Parkının tikintisi və istismara verilməsi ilə əlaqəlidir. Ölkə Prezidenti İlham Əliyev 2009-cu il dekabr ayının 22-də Sumqayıta özünün VI səfəri çərçivəsində STP-nin birinci mərhələsində inşa olunmuş obyektlərin açılış mərasimində iştirak etmişdir. Bu Parkda 13 istehsalat sahəsi fəaliyyət göstərir [4].

Sumqayıt 70 ildə dinamik sosial-iqtisadi inkişaf prosesləri keçərək, hazırkı yüksək inkişaf səviyyəsinə gəlib çıxmışdır. Bununla belə, hər bir dövrün özünün çağırışları və tələbləri vardır. Bu məsələlər daim dövlət başçısının nəzarətindədir və Sumqayıtın daha yüksək standartlar səviyyəsinə qədər inkişaf etdirilməsinin vacibliyini önə çəkir. Şübhəsiz, bu yanaşma və tələblər, eyni zamanda, dövlət başçısının özünün diqqət və qayğısı son nəticədə Sumqayıtın tarazlı və dinamik inkişafına əlavə stimullar verir. Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının mövcud mexanizmlərinin və yanaşmalarının yenilənməsi, istifadə olunan metodların və üsulların dünya səviyyəsinə qaldırılması, mütərəqqi şəhərsalma və inkişaf etdirilməsi təcrübəsinin Sumqayıta gətirilməsi və tətbiq olunması, şəhər təsərrüfatının və sosial infrastrukturun səviyyəsinin yüksəldilməsi, müasir dövrün standartlarına cavab verən səviyyəyə çatdırılması tədbirlərinin kompleks və sistemli şəkildə reallaşdırılması təşəbbüsləri və qətiyyəti ilə belə bir fikir irəli sürmək mümkündür ki,

məhz Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının dünya səviyyəsinə qaldırılmasında İlham Əliyev modeli formalaşmışdır [5].

Dövlət başçısı dəfələrlə Sumqayıta səfər edərək onun inkişafı, sosial-iqtisadi tərəqqisi, müəssisələrin modernizasiya edilməsi, müasir texnologiyalar əsaslı və rəqabətqabiliyyətli müəssisələr şəbəkəsinin yaradılması, şəhər təsərrüfatının maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, əhalinin yaşayış səviyyəsinin daha yüksək standartlara uyğunlaşdırılması, şəhər əhalisinin sosial-iqtisadi fəallığının artırılması üçün təşəbbüslər göstərmiş, tövsiyələr və sərəncamlar vermiş, zəruri tədbirlərin görülməsi üçün dövlət strukturlarına, nazirlik və komitələrə, aidiyyəti təşkilatlara zəruri tapşırıqlar vermişdir. Bütün bunların nəticəsində Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafında uzun illər ərzində diqqətdən kənar qalmış problemlərin sistemli şəkildə həll edilməsi, şəhərin inkişafı üçün vacib təminatın göstərilməsi, mövcud problemlərə bütün səviyyələrdə daha ciddi yanaşmaların bir prinsip kimi ortaya qoyulması, şəhərin sosial-iqtisadi inkişafına əsaslı vəsait qoyuluşunun artırılması və daha çox daxili investisiyaların yönəldilməsi, xarici investisiyaların cəlbi üçün fəal tədbirlərin görülməsi, şəhərin investisiya-innovasiya cəlbediciliyinin artırılması mümkün olmuşdur.

Ölkə Prezidentinin rəhbərliyi tərəfindən verilən tapşırıqlar və nəzarəti altında "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"na müvafiq olaraq, Sumqayıtda kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir. Dövlət Proqramının icrası ilə bağlı tədbirlərin təhlili göstərir ki, Sumqayıt şəhərində həmin tədbirlərin reallaşdırılmasına strateji yanaşmalar təmin olunmuşdur [6]. Prezident Sumqayıtla bağlı iri həcmli layihələrin həyata keçirilməsi və reallaşdırılması proseslərini daim izləməklə, zəruri tapşırıqlar və tövsiyələr verməklə, bərabər mühüm istehsal sahələrinin və obyektlərin tikintisi, yaxud genişləndirilməsi ilə bağlı məsələlərdə yerində bütün proseslərlə tanış olmağa və daha səmərəli şəkildə bu proseslərin reallaşdırılmasına nail olmağa üstünlük verir [7].

Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının dünya səviyyəsinə qaldırılmasında İlham Əliyev modelinin əsas tərkib elementləri kimi - milli iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və bununla yanaşı, əhalinin sosial rifahının yaxşılaşdırılması, gəlirlərinin artırılması,

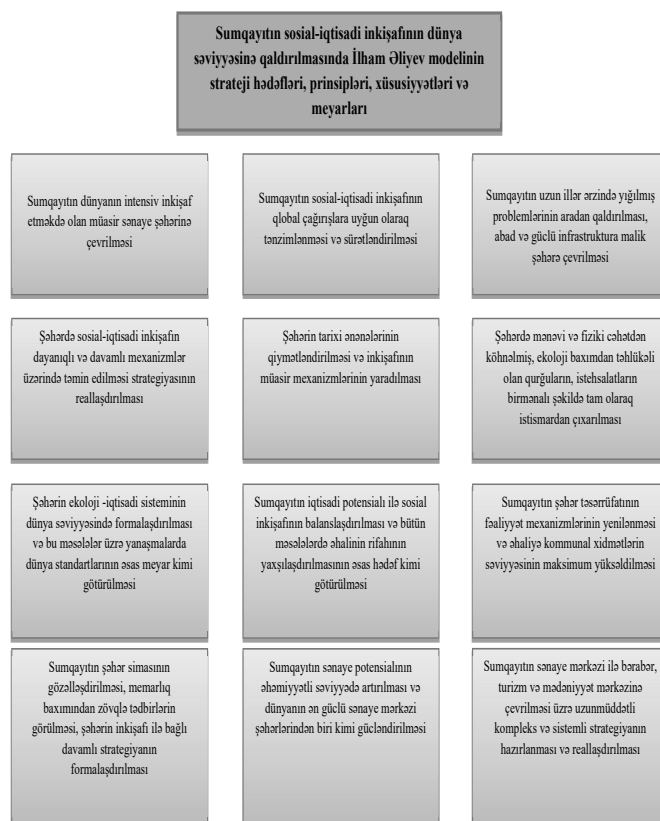
yeni iş yerlərinin yaradılması üçün davamlı şəkildə tədbirlərin görülməsi, insan kapitalına və insan amilinə xüsusi önəmin verilməsi, aparılan iqtisadi və institusional islahatların mərkəzində insan amilinin dayanması daha çox diqqət çəkirlər. Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycanda son 10-15 il ərzində nəinki paytaxt Bakıda, həmçinin ölkənin digər iri şəhərlərində və regionlarında, o cümlədən, Sumqayıtda əhalinin yaşayış səviyyəsi və sosial rifahı əhəmiyyətli səviyyədə yüksəlmişdir. Akademik Ramiz Mehdiyev haqlı olaraq qeyd edir ki: "Prezident İlham Əliyevin siyasəti nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının şaxələnməsi və sosial rifah sahələrində mühüm nailiyyətlər əldə edilib" [8]. Dövlət başçısının bu siyasəti uzunmüddətli strateji hədəflərə hesablanıb və məqsəd - Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının daha təkmilləşdirilmiş və dünya standartlarına uyğunlaşdırılmış sosial-iqtisadi inkişaf modelini hazırlamaqdan və reallaşdırmaqdan ibarətdir. Qürurverici haldır ki, bu strateji yanaşmaların tərkib hissəsində və dövlət başçısının tapşırıqlarında Sumqayıt əsas yerlərdən birini tutur və xüsusilə, ölkə iqtisadiyyatının neftdən asılılığını azaltmaq istiqamətində bütün diqqətlər Sumqayıt və onun sənaye potensialının daha da artırılmasına yönəldilmişdir. Buna görə də, ölkə Prezidentinin Sumqayıta münasibəti xeyli fərqlidir və o, öz fəaliyyətində Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafına, onun dinamikliyinə, sənaye potensialının artırılmasına, şəhərin infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi tədbirlərinə daha çox diqqət yetirir. Öz sözündə və vədlərində qətiyyətliyi, dürüstlüyü və bütövlüyü ilə daim ölkə vətəndaşlarının, o cümlədən, sumqayıtlıların misilsiz rəğbətini qazanan Prezident İlham Əliyev Sumqayıtın sənaye potensialının gücləndirilməsi və müasir texnologiyalar əsaslı müəssisələrin yaradılması məqsədilə, 2011-ci il 21 dekabr tarixli Fərmanı ilə Sumqayıtda Kimya Sənayesi Parkı yaradılmışdır. Parkın ərazisi 508 hektardan çoxdur və burada müasir tələblərə cavab verən infrastruktur yaradılmışdır [9]. Parkda yeni müəssisələrin yaradılması, xidmətlərin təşkili, ümumilikdə, sahibkarlıq fəaliyyətinin və biznesin inkişaf etdirilməsi üçün hər cür şərait təmin edilmişdir. Həmin parkda 20-ə yaxın rezident qeydə alınmışdır və yatırılan investisiyaların həcmi 3 mlrd. ABŞ dollarından çoxdur. Təqdirəlayiq haldır ki, bu sənaye

parkında idxala, ixraca, müxtəlif növ əmtəələrin və malların təchizatına münbit şərait yaratmaq məqsədilə Logistik Mərkəzin fəaliyyətinin təşkili və genişləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Mərkəz müxtəlif tipli yüklərin, o cümlədən, xammalın, hazır məhsulların və avadanlığın nəqlinə xidmət edəcəkdir. Bu nəhəng Kimya Sənaye Parkının əsas strateji hədəfləri sırasında Qafqaz və Orta Şərq regionunda kimya-sənaye mərkəzinə çevrilmək, yerli istehsalın rəqabətqabiliyyətliliyi artırmaq, ölkədə innovativ və yüksək texnoloji istehsalı və bu sahədə sahibkarlığı genişləndirmək, qeyri-neft sektorunun inkişafını stimullaşdırmaq, investorlar üçün geniş imkanlar məkanı olmaq, kimya sənayesində məhsullarının əsas təchizatçısına çevrilmək və s. daha çox diqqət cəkirlər [10]. Maraqlıdır ki, ölkə Prezidenti təkcə Sumqayıt Kimya Sənaye Parkına 7 dəfə səfər etmişdir və hər dəfə də bu unikal kimya müəssisələri şəbəkəsinin inkişafına öz töhfəsini vermişdir. İlk dəfə Kimya Sənaye Parkına dövlət başçısı 2013-cü il 03 oktyabr tarixində XII səfəri çərçivəsində gəlmiş və təməlqoyma mərasimində iştirak etmişdir [11]. Bu mərasimdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev demişdir: “Kimya Sənaye Parkının yaradılması Sumqayıtın inkişafına böyük təkan verəcəkdir... Bu gün, bir daha demək istəyirəm ki, tarixdə qalacaqdır. Sumqayıtın yeni sənaye inkişafı günüdür. Sumqayıtın böyük, müasir sənaye şəhəri olmasının başlanması günüdür”. Məlumdur ki, son on il ərzində Azərbaycanda sənaye sahələrinin inkişafına kompleks və sistemli yanaşma təmin olunmuşdur. Əsas məqsəd sənaye sahələrinin potensialının bərpası və dirçəldilməsi, eyni zamanda yeni sənaye müəssisələrinin yaradılması və müasir texnologiyalar əsaslı rəqabət qabiliyyətli sənaye müəssisələrinin istismara verilməsi olmuşdur. Təsədüfi deyildir ki, ölkə Prezidentinin 2014-cü il 10 yanvar tarixli Sərəncamı ilə 2014-cü il - Azərbaycan Respublikasında “Sənaye ili” elan olunmuşdur [12]. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı” xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sənayenin modernləşdirilməsi və strukturunun təkmilləşdirilməsi, qeyri-neft sənayesinin inkişafı və ixrac potensialının artırılması, yüksək

əlavə dəyər yaradan rəqabətqabiliyyətli sənaye istehsalının genişləndirilməsi, yeni müasir istehsal sahələrinin yaradılmasının dəstəklənməsi və sənaye sahəsində məşğulluğun təmin olunması Dövlət Proqramının əsas məqsəd və vəzifələrindəndir [13].

Sumqayıtda kompleks və sistemli şəkildə həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf proseslərinin dünya səviyyəsinə qaldırılmasında İlham Əliyev modelinin formalaşması, inkişaf etməsi və təkmilləşməsi ilə bağlı aruqmentləri, yanaşmaları, əsasları ümumiləşdirməyə cəhd göstərsək, Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının dünya səviyyəsinə qaldırılmasında İlham Əliyev modelinin strateji hədəfləri, prinsipləri, xüsusiyyətləri və meyarlarının blok-sxemini Şəkil 1-dəki kimi verməyi məqsəduyğun hesab etmişik.

Şəkil 1. Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının dünya səviyyəsinə qaldırılmasında İlham Əliyev modelinin strateji hədəflərinin, prinsiplərinin, xüsusiyyətlərinin və meyarlarının blok-sxemi (müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

Bu modeldə bir tərəfdən, iqtisadi inkişaf modelinin zənginləşdirilməsi, dünya standartlarına cavab verən iqtisadi sistemin formalaşdırılması

və bu sistemdə yer alan fəaliyyəti istiqamətlərinin təkmilləşdirilməsi önəmli hal kimi baxılırsa, digər tərəfdən, strateji məsələlər kimi ölkə əhalisinin yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi tədbirlərinin görülməsi, sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, əhalinin gəlirlərinin artırılması, cəmiyyətlə milli iqtisadiyyat arasında balanslaşdırılmanın təmin olunması, dayanıqlı inkişafın bərqərar olması üçün zəruri tədbirlərin görülməsi, ölkə iqtisadiyyatının rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması və ölkənin hər yerində, bütün şəhər və rayonlarda sosial-iqtisadi inkişafının təmin olunması vacib şərtlərdən sayılır. Bütün bunlar öz əksini ölkə Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi”ndə tapmışdır [14.]. Artıq strateji yol xəritəsi çərçivəsində sosial-iqtisadi və institutional islahatların dairəsi genişləndirilməkdədir, mövcud mexanizmlər təkmilləşdirilir, daha çevik dövlət qurumları yaradılır, iqtisadiyyatın strukturu qeyri-neft sektoru müəssisələri hesabına diversifikasiyalaşdırılır və bu sahələrin inkişafının sürətləndirilməsi üçün ölkənin əsas iqtisadiyyat sahəsi olan neft-qaz sektorunun potensialından maksimum bəhrələnmək üçün kompleks tədbirlər görülür. Yenə ölkə Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının neft və qaz sənayesinin (kimya məhsulları daxil olmaqla) inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə bu sahədə daha strateji hədəflərin yerinə yetirilməsi, o cümlədən, kimya sənayesinin inkişaf potensialından səmərəli istifadə olunması məsələləri nəzərdə tutulmuşdur [15]. Bu strateji tədbirlərin reallaşdırılmasında Sumqayıt şəhərinin rolu əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur, xüsusilə, qeyri-neft təmayüllü sənaye sahələrinin inkişaf etdirilməsində, bu sahədə ixrac potensialının artırılmasında, neft və qaz emalının dərinləşdirilməsi hesabına yeni rəqabətqabiliyyətli kimya və neftkimya məhsullarının alınmasında, digər sənaye sahələrinin, o cümlədən, metallurgiya sənayesinin dirçəldilməsində, qara metallurgiya sənayesi təyinatlı müasir müəssisələr şəbəkəsinin yaradılmasında, elektrotexnika məhsulları istehsalının çeşidinin genişləndirilməsində, toxuculuq və yeyinti sənayesi məhsullarının strukturunun diversifikasiyalaşdırılmasında Sumqayıt

şəhərinin potensialından səmərəli istifadə olunması strateji əhəmiyyət daşıyır.

Qeyd edək ki, dövlət başçısı Sumqayıtın inkişafına, onun tərəqqisinə, sumqayıtlılara böyük inam hissi ilə yanaşaraq, 2015-ci ilin sentyabrından başlayaraq, şəhərin sosial-iqtisadi inkişafının müasir dövrdə strateji hədəflərinin reallaşdırılmasında daha intensiv və təsirli addımlar atmış, qərarlar vermişdir. 2015-ci ilin sentyabr ayından 2019-cu ilin iyun ayınadək ölkə Prezidenti tərəfindən Sumqayıtın bu və ya digər sosial-iqtisadi problemləri, abadlıq-quruculuq işləri və s. məsələlər üzrə 9 dəfə sərəncam vermiş və maraqlıdır ki, 9 dəfə də Sumqayıt şəhərinə səfər etmişdir. Şübhəsiz, bu məsələlərdə sistemlilik, ardıcılıq, məqsədyönlülük diqqət çəkir və əsas prinsiplər kimi götürülmüşdür. Başlıca məqsəd - Sumqayıtın Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında rolunu və əhəmiyyətini artırmaq, onun inkişaf səviyyəsinin paytaxt Bakının standartlarına çatdırmaq, regionun və dünyanın cəlbedici, dinamik inkişaf edən şəhərlərindən birinə çevirməkdir.

2015-2016-cı illər Sumqayıtda abadlıq-quruculuq proseslərinin xüsusilə sosial-iqtisadi təyinatlı infrastrukturun yenidən yaradılması, şəhərin simasının gözəlləşdirilməsi, yaradılan obyektlərin dünya standartları səviyyəsində qurulması və, ilk növbədə Sumqayıtın tarixində əhəmiyyətli bir layihənin – beynəlxalq standartlara ən yüksək səviyyədə cavab verən Sumqayıt bulvarının tikintisinin başa çatdırılması tədbirləri ilə yadda qalmışdır. Eyni zamanda, Sumqayıtda ulu öndər Heydər Əliyevin tarixi xidmətlərinə, şəxsiyyətinə, dahiliyinə və Sumqayıtın inkişafında misilsiz əməyinə, töhfəsinə layiq olan və yüksək standartlar səviyyəsinə cavab verən müasir Heydər Əliyev Mərkəzinin binası istismara verilmişdir. Qısa müddət ərzində şəhərin abadlaşdırılmasında, quruculuq işlərinin sürətləndirilməsində, yüksək standartlara cavab verən müasir sosial-iqtisadi obyektlərin yaradılmasında misilsiz uğurlar əldə edən Sumqayıt dövlət başçısının ən yüksək qiymətinə layiq görülmüş və rəğbətini qazanmışdır. 27 sentyabr 2016-cı ildə dövlət başçısı Sumqayıtda Heydər Əliyev Mərkəzinin iclas zalında şəhər ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşmüş və Sumqayıtda bir çox gözəl obyektlərin açılışını qeyd etmişdir [16]. Heydər Əliyev Mərkəzinin əzəməti və möhtəşəmliyi,

memarlıq və funksionallıq baxımından gözəl bir abidə, həm də Ulu Öndərin adına layiq bir mərkəz olmasını dövlət başçısı xüsusilə vurğulamışdır. Həmin tədbirdə İlham Əliyev demişdir: “Sumqayıt böyük sənaye şəhəridir. Sumqayıtın əhalisi də kifayət qədər böyükdür. Sumqayıt Bakıdan sonra Azərbaycanın ikinci şəhəridir... Sumqayıtda çox böyük işlər görülüb. Bu gün iştirak etdiyim açılışlar onu əyani şəkildə göstərir. Cəmi 8-9 ay ərzində belə möhtəşəm Heydər Əliyev Mərkəzi yaradılıb... Sumqayıt bulvarı isə hesab edirəm ki, bir möcüzədir... Bu bulvarın yaradılmasında şəhər rəhbərliyinin xüsusi rolu, Sumqayıt sakinlərinin böyük rolu var... Hesab edirəm ki, Sumqayıt artıq Bakının səviyyəsinə gəlib çatıb. Bu münasibətlə mən sizi ürəkdən təbrik edirəm”. Sumqayıtda aparılan abadlıq-quruculuq işlərinə, Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi, şəhər təsərrüfatının yenilənməsi, şəhərin simasının dəyişdirilməsi və dünya standartları səviyyəsinə qaldırılması tədbirlərinə dövlət başçısının bu cür yüksək qiymət verməsi, ilk növbədə, şəhər rəhbərliyinin səmərəli fəaliyyətinin və onun öz ətrafında birləşdirdiyi bütün sumqayıtlıların gərgin əməyinin nəticəsində mümkün olmuşdur.

Sumqayıtda son illərdə nəhəng sənaye müəssisələrinin yaradılması ilə də diqqət çəkmişdir. 2018-ci ilin iyul ayının 18-də isə dövlət başçısı Sumqayıta XIX səfərini edərək, İtaliya Prezidenti Sercio Mattarella ilə birlikdə, Sumqayıt Kimya Sənaye Parkında “SOCAR Polymer” layihəsi çərçivəsində inşa edilən polipropilen zavodunun açılışında iştirak etmişlər [17]. Bu zavodun ümumi investisiya xərcləri 816 mln. dollar təşkil edən və bunun 768 mln. dollarını xərclənməsi hesabına başa gələn Polipropilen zavodu Sumqayıtın sənaye potensialının müasirləşdirilməsində və gücləndirilməsində tarixi bir hadisədir. Zavodun istismar dövründə əldə edəcəyi gəlirin ümumi məbləği 6,3 mlrd. ABŞ dolları həcmində proqnozlaşdırılır. Bu zavodun digər bir üstün cəhəti, onun multiplikativ xüsusiyyətə malik olmasıdır, belə ki, zavodda istehsal olunan 19 növ polipropilen və 12 növ yüksəksıxlıqlı polietilen məhsulları, eyni zamanda, xammal təyinatlıdırlar. Həmin xammalların hesabına yeni emal müəssisələrin yaradılması mümkün olacaq və sahibkarlıq subyektlərinin xammalla təchiz edilməsində problemlər aradan qalxacaqdır.

2005-2018-ci illərdə Sumqayıtda ümumi məhsul buraxılışı 7,6 dəfəyə yaxın artmışdır. 2015-2018-ci illərdə isə artım kifayət qədər intensiv xarakter almışdır və qısa müddət ərzində şəhərdə ümumi məhsul buraxılışının həcmi 2,36 dəfə artaraq, 2018-ci ildə 2013,4 mln. manat təşkil etmişdir. Xüsusilə, 2015-2018-ci illərdə Sumqayıt şəhərinin ölkə ÜDM-də payı əhəmiyyətli səviyyədə artmış və 2018-ci ilin yekununda 2,52 % təşkil etmişdir. Şəhər üzrə ümumi məhsul buraxılışı 2003-ci illə müqayisədə 2018-ci ildə 12,5 dəfə artmış, sənaye məhsulunun həcmi həmin dövrdə 10 dəfə yüksəlmiş, orta aylıq əmək haqqı bu dövrdə 6,1 dəfə artmış, yerli büdcə xərcləri 2003-cü ildə dotasiya ilə birlikdə 36,0 milyon manat olmuşdursa, 2018-ci ildə yerli büdcə xərcləri dotasiyasız 45,0 milyon manat təşkil etmiş və ya 2003-ci illə müqayisədə 4,1 dəfədən çox artmış, 2003-2018-ci il ərzində infrastruktur layihələrinə 3 mlrd. manatdan çox investisiya qoyulmuş, 2003-2018-ci il ərzində 84 min yeni iş yeri, o cümlədən, 67 min daimi iş yerləri açılmışdır.

Ölkə Prezidentinin 29 yanvar 2019-cu il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nda strateji yanaşmalar kimi sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafı, sahibkarlıq və investisiya mühitinin cəlbediciliyinin artırılması, yeni müəssisələrin yaradılması və iş yerlərinin açılması prioritetlik təşkil edir [18]. 2019-cu illərin əvvəllərindən başlayaraq, Sumqayıtda sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi istiqamətində və strateji hədəflərin reallaşdırılmasında aparılan kompleks və sistemli işlər daha da intensivləşmişdir. 2019-cu il yanvar ayının 16-da Sumqayıta XXII səfəri çərçivəsində dövlət başçısı artıq inşası başa çatdırılmış “SOCAR karbamid” zavodunun açılışında iştirak etmişdir. Bu layihənin ümumi dəyəri təxminən 800 mln. avro səviyyəsində olmuşdur və zavodun ərsəyə gəlməsi üçün beynəlxalq banklardan Azərbaycan dövlətinin zəmanəti ilə 500 mln. avro vəsait cəlb edilmişdir. Zavodda 500 nəfərin işləməsi gözlənilir. 2019-cu il fevralın 18-də isə ölkə Prezidenti Sumqayıta XXIII səfərini etmiş və bu səfərin əsas məqsədi - Sumqayıt Kimya Sənaye Parkında “SOCAR Polymer” layihəsi çərçivəsində inşa edilən yüksək

sıxıqlıq polietilen zavodunun açılışında iştirak etməkdən ibarət olmuşdur. Bu zavodda istehsal olunacaq məhsulun əhəmiyyətli hissəsi ixracatdır. Müəssisənin kollektivi ilə görüşdə Prezident İlham Əliyev bunları demişdir: “Keçən il polipropilen zavodunun açılışı rəsmi qaydada qeyd olundu. Bu gün isə biz, yüksək sıxıqlıq polietilen zavodunun açılışını qeyd edirik. Beləliklə, “SOCAR Polymer” tam gücü ilə işə başlayır... Siz - burada çalışan gənclər yaxşı bilərsiniz ki, zavodun istehsal gücü 300 min ton olacaqdır. Bu, bizim qeyri-neft ixracımızın 15 % artımı deməkdir... Bu zavodun fəaliyyətə başlaması, Sumqayıt şəhərinin ümumi inkişafına da böyük töhfədir... Bu gün nəinki Sumqayıtın tarixində, ölkəmizin tarixində çox əlamətdar bir gündür. Çünki hər bir ölkə belə gözəl müəssisələrlə fəxr edə bilər” [19].

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin diqqət və qayğısı nəticəsində Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının strateji hədəflərinin reallaşdırılmasında Sumqayıt şəhərinin əhəmiyyətinin daha da artması ilə bağlı fikir və mülahizələrimizi aşağıdakı kimi ümumiləşdirmişik:

1. Sumqayıt özünəməxsus sosial-iqtisadi inkişaf tarixi olan və 70 il ərzində formalaşmış və sürətli inkişaf yolu keçmiş yetkin bir şəhər kimi qiymətləndirilməlidir. Sumqayıt güclü infrastruktur, çevik şəhər təsərrüfatı baxımından maddi-texniki bazasına malik şəhərdir və burada insanların rahat yaşaması üçün hər bir şərait vardır.

2. Sumqayıtda ölkənin sənaye potensialının əhəmiyyətli hissəsi formalaşdırılmışdır və bir-birinin ardınca yeni istehsal gücləri, rəqabətqabiliyyətli müəssisələr yaradılmaqdadır, başqa sözlə, Sumqayıt təkcə Azərbaycanın yox, regionun, dünyanın güclü sənaye potensialına malik şəhərlərindən biri kimi inkişaf etmişdir.

3. Sumqayıt Heydər Əliyev ideyalarının təcəssümündən formalaşan, Prezident İlham Əliyevin diqqət və nəzarəti, strateji qərarları sayəsində sürətlə inkişaf edən, xüsusilə, Azərbaycan üçün əhəmiyyətli olan qeyri-neft təmayüllü iqtisadiyyat sahələrində ixtisaslaşan, dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişaf ənənələrinə və mexanizmlərinə malik olan bir şəhərdir.

4. Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafının dünya səviyyəsinə qaldırılmasında İlham Əliyev modelinin reallaşdırılması nəticəsində, bu şəhər dövrün çağırışlarını özündə əks etdirən, qlobal təsirlərə

dayanıqlılıq mexanizmləri olan balanslaşdırılmış şəhər və sənaye infrastrukturuna malik, memarlıq baxımından zövqlə yeniləşən, abadlaşan, ekoloji aspektlərdən tamamilə dəyişən və intensiv yaşıllaşan, Sumqayıt bulvarının gözəlliklərindən dünyaya boylan, səs salan müasir şəhərlərdən birinə çevrilmişdir və s.

Açar sözlər: *İlham Əliyev modeli, Sumqayıt şəhəri, Sumqayıt - 70, Sumqayıt sənaye mərkəzi, şəhər infrastruktur, Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişafı, Sumqayıtın sosial-iqtisadi inkişaf perspektivləri.*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. *Sumqayıt şəhərinin 70 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 14 fevral 2019-cu il.*

2. *Əliyev H.A. Sumqayıt şəhərinin tarixi. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2011, 544 s.*

3. *Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər). Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bakı şəhəri, 11 fevral 2004-cü il, № 24.*

4. *STP MMC. <https://scip.az>.*

5. *Şafa Əliyev. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında Sumqayıt şəhərinin strateji əhəmiyyəti. Monoqrafiya. Sumqayıt, “Azəri” nəşriyyatı, 2019, 368 s.*

6. *Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının icrasının yekunları. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi. Bakı, 2014, 233 s.*

7. *İlham Əliyev Sumqayıt Texnologiyalar Parkında polimer məhsulları istehsal zavodunun genişləndirilməsi işləri ilə tanış olmuşdur. 24 aprel 2012. <https://president.az/articles/4756>.*

8. *Ramiz Mehdiyev: “Prezident İlham Əliyevin siyasəti nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının saxlənması və sosial rifah sahələrində mühüm nailiyyətlər əldə edilib”, 3 dekabr 2012. <http://www.news.milli.az>.*

9. *Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı - <https://scip.az>.*

10. *Hədəfimiz – Gələcəyə baxışımız. SKSP. <https://scip.az>.*

11. İlham Əliyev Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının təməlqoyma mərasimində iştirak etmişdir. 03 oktyabr 2013. <https://president.az/articles/9464>.

12. 2014-cü ilin Azərbaycan Respublikasında "Sənaye ili" elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 12 mart 2014-cü il, № 331.

13. Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublika Prezidentinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

14. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 06 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

15. Azərbaycan Respublikasının neft və qaz sənayesinin (kimya məhsulları daxil olmaqla) inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.

16. İlham Əliyev Sumqayıtda Heydər Əliyev Mərkəzinin binasının açılışında iştirak edib. 27 sentyabr 2016. <https://president.az/articles/21187>

17. İlham Əliyev və İtaliya Prezidenti Sercio Mattarella Sumqayıt Kimya Sənaye Parkında "SO-CAR Polymer" layihəsi çərçivəsində inşa edilən polipropilen zavodunun açılışında iştirak ediblər. 18 iyul 2018. <https://president.az/articles/29502>

18. Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 29 yanvar 2019-cu il. №500.

19. İlham Əliyev Sumqayıtda "SOCAR Polymer" in yüksək sıxlıqlı zavodunun açılışında iştirak edib. 18 fevral 2019. <https://president.az/articles/31894>.

Модель Ильхама Алиева по поднятию на мировой уровень социально-экономического развития Сумгайыта

РЕЗЮМЕ

В статье исследована модель Ильхама Алиева по поднятию на мировой уровень социально-экономического развития Сумгайыта. Анализируются процессы развития Сумгайыта в качестве сильного

индустриального центра и поднятие его на мировой уровень. Раскрыта и обоснована стратегическая роль инициативы и решений Ильхама Алиева в модернизации промышленного центра города. Рассмотрена модель Ильхама Алиева в поднятии на мировой уровень социально-экономического развития Сумгайыта и обоснована важность города Сумгайыта в реализации стратегических целей социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: модель Ильхам Алиева, город Сумгайыт, Сумгайыт – 70, Сумгайытский индустриальный центр, городская инфраструктура, социально-экономическое развитие Сумгайыта, перспективы социально-экономического развития Сумгайыта.

Model of Ilham Aliyev to raise the social and economic development of Sumgait to the world level

SUMMARY

The model of Ilham Aliyev on raising the social and economic development of Sumgait to the world level is investigated in the article. The processes of development of Sumgait as a strong industrial center and its raising to the world level are analyzed for this purpose. The strategic role of Ilham Aliyev's initiative and decisions in modernizing the industrial center of the city is considered then. The model of Ilham Aliyev in raising the social and economic development of Sumgait to the world level and the importance of the Sumgait city in the implementation of the strategic goals of social and economic development of the country is given in the end of the article.

Keywords: the model of Ilham Aliyev, the Sumgait city, Sumgait - 70, the Sumgait industrial center, city infrastructure, social and economic development of Sumgait, perspectives of social and economic development of Sumgait.